

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და
ბიზნესის ფაკულტეტის მეორე კურსის დოქტორანტი (ეკონომიკის პროგრამა)

ხათუნა თაბაგარი

საკითხი: კარტელური შეთანხმების სახეები, სპეციფიკა და შეფასების თეორიული საფუძვლები და
დომინირებული მდგომარეობის გამოყენების სსაფრთხეები საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე

კონკურენციის შეზღუდვის საფრთხე და აღმოფხვრის შესაძლებლობები:
საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის მაგალითზე

თბილისი, 2018

Abstracts

A lot of factors impact on economic developments. One of these factors are competition. A fair competition makes companies run their businesses without damaging each other. It provides firms to supply their produced goods or services to consumers with market price which makes them avoid cartel agreements. Then they try to receive some innovations in their companies to create new customers. All these activities increase working places, GDP growth, reduce poverty level and take their places in the market. There are many measuring tools of competition. There it must be highlighted concentration index, Herfindahl-Hirschman Index and The Global Competitiveness Index. There is noticeable lack of competition on insurance market in Georgia, as well as in Post-Soviet Union. According to our research, there figures out three dominant companies on insurance market which owns 2/3 part of the total market. They also possess approximately the same shares on medical, transport and property insurance markets. There must be said that competition law of Georgia is far behind the international standards which are approved in EU.

The purpose of the presented work is to study foreign experience of competition and insurance, to investigate insurance market of Georgia and reveal threats of fair competition enforcement. According to the presented problems, there is shown the eliminative ways of the existing obstacles and recommendations for the Government. But as some of the information and data are confidential it is impossible to deepen investigations as a private person. In the issue there is used Georgian and foreign literatures. During the research there was retrieved statistical data to estimate insurance markets. There was used comparative and quantitative analysis

Key words: competition, insurance market, cartel deals, economic development

თავი 1 - კონკურენციის მნიშვნელობა ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისა და განვითარებისათვის

კონკურენცია ნიშნავს შეჯიბრს გარკვეულ სფეროში. ეკონომიკაში კონკურენცია არსებობს ფირმებს, კომპანიებს, საწარმოებს და სხვა დაწესებულებებს შორის. ის ფირმებს აიძულებს შემოსავლისა და მოგების გაზრდის მიზნით შეამცირონ დანახარჯები, დააწესონ საბაზრო ფასი, გააუმჯობესონ დაქირავებულთა ცოდნისა და მომსახურების ხარისხი, გამოიყენონ უახლესი ტექნოლოგიური მიღწევები და მიიღონ ინოვაციური შემოთავაზებები, რათა მოიზიდონ მომხმარებლები. თავის მხრივ, ჩნდება დამატებითი სამუშაო ადგილები, სახელმწიფო ბიუჯეტში შედის უფრო მეტი გადასახადი, იზრდება მთლიანი შიგა პროდუქტი, მცირდება სიღარიბის მაჩვენებელი ქვეყანაში, იზრდება სახელმწიფოს როლი და მნიშვნელობა საერთაშორისო ეკონომიკაში. ფირმათა კონკურენტული მუშაობა ხელს უწყობს ინვესტიციების მოზიდვას და, შესაბამისად, მათი ბიზნესის გაფართოებასა და წინსვლას. რა მოხდება თუ ფირმები მოილაპარაკებენ და მათ ნაწარმს გაყიდვას შეთანხმებულ ფასში? ამგვარ ფარულ გარიგებას უწოდებენ კარტელს, რა დროსაც იზღუდება კონკურენცია, შესაძლოა წარმოიშვას ოლიგოპოლია, ესე იგი მდგომარეობა როცა ორი ან რამდენიმე კომპანია ერთი განზრახვით და მიზნით მოქმედებენ; ან ერთ-ერთმა კომპანიამ შთანთქმას იმავე ბაზრის სხვა ძლიერი კომპანია და ამით ბაზარზე შესაძლებელია გაჩნდეს მონოპოლია. მონოპოლიის რამდენიმე სახე არსებობს: კერძო მონოპოლია, სახელმწიფო მონოპოლია და სახელმწიფო რეგულირება¹. თემის აქტუალურობიდან გამომდინარე განვიხილოთ კერძო მონოპოლია. კერძო მონოპოლიას განეკუთვნება ისეთი მონოპოლია, რომელსაც კერძო პირი მარტო ახორციელებს ბაზარზე ეკონომიკურ საქმიანობას. იგი არ ითვალისწინებს მომხმარებელთა მზადყოფნას საქონლისა თუ მომსახურების შეძენისათვის. მონოპოლისტს შეუძლია ფასის კონტროლი, თუმცა მნიშვნელოვანია არა მაღალი ფასები, არამედ დიდი შემოსავალი. მაგალითად, მაიკროსოფტი (Microsoft), გუგლი (Google), ფეისბუქი (Facebook), ცხოველთა კვების კომპანია - სიმონსი (Simmons), ლუდის კომპანია

¹ Morgensern, O., (1939)

ეიბინიზი (ABINBev) და ა.შ.² სახელმწიფო რეგულირება გულისხმობს სახელმწიფოს უფლებამოსიანობას, შეამსუბუქოს ეკონომიკური ზეწოლა სახელმწიფო მონოპოლიური კომპანიების მხრიდან. მასში მოიაზრება გარკვეული წესების ფარგლებში ბიზნესის წარმოება, რომელსაც ემორჩილება ყველა, ვინც ამ საქმიანობითაა დაკავებული. მაგალითად, კვების ობიექტებში სისუფთავის დაცვის აუცილებლობა, რომელსაც კანონი არეგულირებს, სააფთიაქო ქსელის მუშაობა ლიცენზიის მიღების შემდეგ და ა.შ. ზოგადად, ბაზარზე შეღწევის დასაბრკოლებლად დაწესებულია ხოლმე სხვადასხვა შეზღუდვა, მაგალითად, ლიცენზიები, ნებართვები, სტანდარტები, დემპინგური ფასები, სატარიფო და არასატარიფო დაბრკოლებები. ესა თუ ის ბაზარი რამდენად მონოპოლიზებულია, განსაზღვრავს ხოლმე ბაზრის წილს პროცენტულად, რომელიც შემდეგნაირად გამოთვლება:

$$Q = \frac{r_i}{R} * 100\%,$$

სადაც Q არის ბაზრის წილი, r_i - i კომპანიის მიერ გაყიდული საქონელი ან მომსახურების ღირებულება ან რაოდენობა, ხოლო R - კონკრეტულ ბაზარზე მოქმედი კომპანიების მიერ გაყიდული საქონლისა ან/და მომსახურების მიღებული შემოსავლებისა თუ რაოდენობის ჯამი. ასევე, მის გამოსათვლელად იყენებენ ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსს, ხოლო ლინდის ინდექსი გვიჩვენებს ბაზარზე გაბატონებულ მდგომარეობას. ორივე მათგანი გამოიყენება ევროკავშირში⁴. ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი - HHI - ეს არის ბაზრის წილი, რომელიც განისაზღვრება საქონლისა თუ მომსახურების მიწოდების კვადრატული ჯამით გამოხატული პროცენტულად:

$$H = \sum_{j=1}^n D_j^2$$

აქ n არის ბაზარზე საქონლის მიმწოდებელთა მონაწილე ფირმები, ხოლო D არის n კომპანიათა წილი ბაზარზე, სადაც

$$D = \sum_{j=1}^n \frac{v_j}{v_m} * 100\%$$

სადაც v_j არის კომპანიათა მიერ გაყიდული საქონლიდან მიღებული შემოსავალი, ხოლო v_m - ბაზრის მთლიანი მოცულობა.

თუ $HHI < 1\,000$, ესე იგი არ არსებობს კომპანიათა გაერთიანების საფრთხე;

თუ $1\,000 < HHI < 1\,800$, ესე იგი კომპანიათა გაერთიანების საფრთხე საშუალოა;

თუ $HHI > 1\,800$, ესე იგი ბაზარი მონოპოლიზებულია.

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი⁵ არის სახელმწიფოთა კონკურენციის დონის შეფასების საშუალება. 2016-2017 წლის მონაცემების მიხედვით, იგი მოიცავს მსოფლიოს 138 სახელმწიფოს. მისი გამოანგარიშების დროს 100-ზე მეტი საზომი საშუალება გამოიყენება. მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს განსაზღვრულ ბაზარზე ფირმათა კონკურენციის შეფასების სისტემა გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლისთვის (ცხრილი 1).

ცხრილი 1 7. გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები, 2016-2017 წწ.

² <http://www.toptenz.net/10-companies-never-realized-monopolies.php>

³ EUR-Lex (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A126073>) (ავტორის შენიშვნა: ფორმულაში გამოყენებული მნიშვნელობები მინიჭებულია ავტორის მიერ)

⁴ ი. ლექენაძე, 2015;

⁵ Department for International Development – DFID, 2008, “Competition Assessment Framework”(ეს გახლავთ კონკურენციის ხელშეწყობის სახელმძღვანელო განვითარებადი ქვეყნებისთვის)

⁶ იქვე

⁷ იქვე

#	სახელმწიფო	გლობალური კონკურენტუნ არიანობის მაჩვენებელი	მე-6 სვეტი (სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობა)	მე-12 სვეტი (ინოვაცია)	მშპ (მლრდ დოლარი) (დამრგვალებულ ი მილიარდამდე)
1	შვეიცარია	1	6	1	668,9
2	აშშ	2	14	4	18.624,5
3	სინგაპური	3	1	9	297,0
4	ნიდერლანდები	4	8	7	777,2
5	გერმანია	5	23	5	3.477,8

მოცემული სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულ სახელმწიფოებს გააჩნიათ გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაღალი მაჩვენებელი. აღნიშნული 12 სვეტისგან შედგება და მოცემულ 10 ქვეყანას თითქმის ყველა მათგანში მაღალი ნიშნული გააჩნიათ. მათგან აღსანიშნავია კონკურენტუნარიანობის და ინოვაციის საკითხები (მე-6 და მე-12 სვეტები), სადაც ზემოხსენებულ ქვეყნებს ასევე მაღალი ნიშნული ახასიათებთ. კონკურენტუნარიანობის მაღალი ხარისხით გამოირჩევა სინგაპური, ჰონგ კონგი (ჩინეთის სპეციალური ადმინისტრაციული რეგიონი), შვეიცარია და ა.შ. ხოლო ინოვაციურობის თვალსაზრისით, მოწინავე ადგილებს იკავებენ შვეიცარია, ფინეთი, გერმანია და ა.შ.

თავი 2 - სადაზღვევო ბაზრის მიმოხილვა ყოფილი საბჭოთა კავშირის წევრ და არაწევრ ქვეყნებში

დაზღვევის სისტემა ერთ-ერთი ყველაზე კარგად განვითარებული მომსახურების სფეროა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში. მსოფლიო დაზღვევაში ჯამურად მოზიდული პრემიების 34,1% მოდის ამერიკაზე, 31,1% - ევროპაზე, ხოლო აზიაზე - 31,6% და ა.შ.⁸ 2016 წლისთვის⁹ არასიცოცხლის დაზღვევიდან მიღებულმა შემოსავალმა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში შეადგინა 2,3%, სადაც ყველაზე დიდი წილი მოდის დასავლეთ ევროპაზე - 2,8%, ხოლო განვითარებად ქვეყნებში - 9,6% და სადაც, რა თქმა უნდა, ჩინეთი იკავებს მეტ წილს - 7,7%-ს. საკმაოდ მაღალი მაჩვენებლებით ხასიათდებიან, მაგალითად, ჰონგ კონგში პრემიებიდან მიღებული შემოსავლის პროცენტული წილი მშპ-ში არის დაახლოებით 16-17%, შვეიცარიაში - 7-8%, დანია - 8%, ფინეთი - 12% და ა.შ.¹⁰

თითქმის ყველა ქვეყანაში, სადაც სადაზღვევო სისტემა მოქმედებს, არა-სიცოცხლის დაზღვევიდან მიღებული შემოსავალი აჭარბებს სიცოცხლისას. ჯამური მოზიდული პრემიების მოცულობის მიხედვით, ევროპაში ლიდერობენ გერმანია და საფრანგეთი, რადგან იგი ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება. რაც შეეხება განვითარებად ქვეყნებს, განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით გაცილებით ნაკლებია ჯამური მოზიდული პრემიის თანაფარდობა მათ მშპ-თან. მაგალითად, ჩეხეთში ეს თანაფარდობა შეადგენს 4%, პოლონეთში - 3%, თურქეთში - 2,5%, რუსეთში - 2%, რუმინეთში - 2% და ა.შ.¹¹ სამედიცინო დაზღვევა საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში იყო ცენტრალიზებული, ყველა საკითხი ცენტრში წყდებოდა. დაზღვევის კერძო სექტორზე გადასვლა ქაოსთან იყო დაკავშირებული. რუსეთში პრივატიზების პროცესი სწრაფად განხორციელდა, რამაც გაართულა ქვეყანაში მდგომარეობა და შეასუსტა სტაბილურობა. მისგან განსხვავებით, ეს პროცესი სომხეთში, საქართველოსა და აზერბაიჯანში ნაკლები ტემპებით მიმდინარეობდა. 2000 წლისთვის სომხეთში ჩნდება კერძო სამედიცინო სადაზღვევო კომპანიები და ამ პერიოდისთვის მოსახლეობის უღარიბესი ნაწილი ვერ ახერხებს მათი მომსახურებით სარგებლობას. რუსეთს, ჩეხეთის რესპუბლიკასა და სლოვაკეთს სურდათ კონკურენტუნარიანი სადაზღვევო სისტემის შემოღება

⁸ https://www.tsb.org.tr/images/Documents/Teknik/sigma3_2017_en.pdf , 2018

⁹ იქვე

¹⁰ იქვე

¹¹ იქვე

ჯანდაცვის სფეროში. ისინი ცდილობდნენ მაგალითი გადმოეტანათ ისეთი მაღალგანვითარებული სახელმწიფოებიდან, როგორებიცაა გერმანია, ფინეთი, ნიდერლანდები და შვეიცარია. თუმცა კონკურენციის შენარჩუნების შეზღუდული საშუალებები გააჩნდათ რეფორმირების პერიოდში. ჩატარებული კვლევის მიხედვით, რუსეთში დადგინდა, რომ კერძო სადაზღვევო კომპანიათა არსებობა ბაზარზე ხელს უწყობს ჯანდაცვის ხარისხის გაუმჯობესებას ჯანსაღი კონკურენციის პირობებში. ზემოხსენებული ქვეყნები, როგორც საბაზრო ეკონომიკაზე ახლადგადასული სახელმწიფოებში, სადაზღვევო ბაზარზე კონცენტრაციის მაღალი მაჩვენებელი შეინიშნებოდა, როგორც მოსალოდნელი იყო. თუმცა კონკურენტთა არსებობა ბაზარზე ავტომატურად არ განაპირობებს ჯანდაცვის ხარისხის გაუმჯობესებას, საჭირო არის ფინანსური საშუალებები და სახელმწიფო რეგულაციის აქტიურად და გონივრულად ჩართვა. უკრაინასა და მოლდოვაშიც მსგავსი მდგომარეობა იყო სადაზღვევო ბაზრის განვითარების თვალსაზრისით. ნიდერლანდებში მიაჩნიათ, რომ სამედიცინო დაზღვევაში კონკურენციის არსებობა ხელს უწყობს ჯანდაცვის ხარისხის გაუმჯობესებას და გაზრდის ხელმისაწვდომობას საზოგადოებისათვის. კარტელი წარმოადგენს შეთანხმების ისეთ ფორმას, რომელიც გულისხმობს ფირმათა თანამშრომლობას ბაზარზე ზღვრული დანახარჯების გარკვეულ ფასად საქონლის მიწოდებას. რაც განაპირობებს მათი მოგების მიღებას და დომინირებული მდგომარეობის შენარჩუნებას. კარტელი შეიძლება არსებობდეს, როგორც პატარა საწარმოში, ასევე დიდ კორპორაციაში. კარტელს ქმნიან თითქმის ყველა სფეროში. ზოგიერთ შემთხვევაში ერთი და იგივე მოქმედების გეგმა აქვთ და ზოგ შემთხვევაში განსხვავებულია, რომელიც წლების განმავლობაში საჭიროებს გამოკვლევას.

კარტელისთვის დამახასიათებელია რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი: ბაზრის აგებულება: საქონლის ვიწრო არჩევანი ბაზარზე, შესვლის ნაკლებობა, მსგავსი ფასები და ჯვარედინი კავშირი მეტოქეებს შორის¹², მოხმარების აგებულება: ნაკლები მსყიდველობითუნარიანობა, ნაკლებად მდგრადი მოხმარება, მუდმივი ბრძანებები ან აუქციონები¹³.

კარტელის რამდენიმე სახე არსებობს: ბაზარზე გარკვეულ საქონელზე კონკრეტული ფასის დაწესება, ბაზრის გადანაწილება რამდენიმე მოთამაშეს შორის, წინასწარ შეთანხმებები თუ წინასწარ ვინ მოიგებს და რა ფასად და საქონლისა თუ მოსმახურების წარმოებისა თუ შეზღუდვის ზედამხედველობა¹⁴. ევროკავშირს გააჩნია კარტელების წინააღმდეგ ბრძოლის საკმაო გამოცდილება. კონკურენციის წინააღმდეგ ნებისმიერი არამართლზომიერი ქმედებას იკვლევს და ბაზრის გაამართლ მუშაობას უზრუნველყოფს ევროპული კომისია. ისინი იკვლევენ ისეთ კარტელებს, რომლებიც ფასს ზრდიან საშუალოზე 10%-ით ან 20%-ით¹⁵ და გამოკვლევას ძირითადად ხელისუფლება აწარმოებს. ევროკავშირის კონკურენციის პოლიტიკა და მისი განხორციელების მიზანია შეინარჩუნონ ღია და ეფექტიანი ბაზარი, უზრუნველყონ ბაზრის მუშაობის მაღალი დონე ევროკავშირში, კომისიის პრიორიტეტების ხელშეწყობა, კონკურენციის კულტურის დანერგვა და ბიზნესისა და მომხმარებლების გაძლიერება¹⁶.

ცხრილი 1: სტატისტიკა¹⁷

¹² Competition Assessment Framework

¹³ იქვე

¹⁴ <https://www.accc.gov.au/business/anti-competitive-behaviour/cartels>

¹⁵ EU Competition Policy in Action 2017

¹⁶ იქვე

¹⁷ იქვე

	შერწყმა	ანტიმონოპოლია და კარტელები	სახელმწიფო დახმარება
გადაწყვეტილება	355	10	540
ჯარიმა	-	3,5 მლრდ ევრო	
გადასახადისგან გათავისუფლება	-	-	95%

ევროკომისიას კონკურენციასთან დაკავშირებით გააჩნია უპირატესი მიზნები, რომელიც გუსლიხმობს თავისუფალი ვაჭრობის განვითარებას და ხელშეწყობას კონკურენტულ გარემოში. კარტელის რამდენიმე სახე არსებობს, ის ყველა ევროპულ ქვეყანაში არსებობს მეტ-ნაკლებად და ყველა მათგანი სხვადასხვა ხერხს მიმართავს. მაგალითად, ლიტვაში სამოგზაურო დაჯავშნის სისტემის ოპერატორმა სხვადასხვა სამოგზაურო აგენტი აიძულა 3% ფასდაკლებაზე მეტი შეღავათი არ შეეთავაზებინა მომხმარებლებისთვის. მაგრამ არც ერთი მხარე არ ჩაბმულა აღნიშნულ საკითხში. ზოგიერთ შემთხვევაში კარტელური შეთანხმებების გამოვლინებას რამდენიმე წელი ჭირდება. კარტელის გამოვლინების ერთ-ერთ ფორმას წამროადგენს ე.წ. შეთანხმების ჯგუფში კომპანიების ჩართვა და დაკვირვებისა თუ გამოძების წარმოება. 2017 წელს გამოვლინდა კარტელის 7 შემთხვევა, 1999-2017 წლების განმავლობაში მაქსიმუმ 10 შემთხვევა აღმოჩენილა 10 შემთხვევა 2001 და 2015 წლებში. 2017 წელს კარტელური შეთანხმებები იყო შემდეგ სფეროებში: ავტომობილის ბატარეის გადამუშავები, გათმობის სისტემაში, საჰაერო გადაზიდვებში, ქაღალდის კონვერტებში, განათების სისტემაში, სატვირთო ავტომობილებში და ოკუპანტების უსაფრთხოების სისტემა¹⁸. ხშირ შემთხვევაში მაღალშემოსავლიანი კომპანიები იყენებენ უახლესი ტექნოლოგიების მიღწევებს, ამიტომ ხელისუფლებისთვის ან შესაბამისი პირისთვის მნიშვნელოვანია ამ ინოვაციური მიდგომების კარგად გაცნობა და შესწავლა. ციფრულ ტექნოლოგიაში ზოგიერთი მათგანი უსამართლოდ აღწევს წარმატებას. ზოგიერთ შემთხვევაში სრულად საიდუმლოდ უკავშირდებიან სხვადასხვა კითხვით ორი არხის საშუალებით მათი გამომჟღავნების გარეშე. მაგრამ ე.წ. „რბილი“ პროგრამის საშუალებით ევროკავშირის კომისიამ აღმოაჩინა კარტელი და დააჯარიმა 5 სატვირთო მანქანის კომპანია: მენი (MAN), დაიმლერი (Daimler), დაფი (DAF), ივეკო (Iveco) და ვოლვო/რენო (Volvo/Renault) 3 მილიარდი ევროთი და ეს კარტელი გრძელდებოდა 14 წლის განმავლობაში. 2017 წლის 8 მარტს ევროკომისიამ დააჯარიმა მანქანების 6 მიმწოდებელი 155 მლნ ევროთი კარტელში მონაწილეობის გამო. მათი შეთანხმების მიზანს წარმოადგენდა ჰაერის და საინჟინრო გამაგრებელი საშუალებების ნაწილებზე ფასებთან და გარკვეული ინფორმაციის გაცვლასთან დაკავშირებით. ეს ფირმები დენსო (Denso), ვალეო (Valeo), ბერი (Behr), სენდენი (Sanden), პანასონიკი (Panasonic) და კალსონიკი (Calsonic).

ცხრილი 3: სტატისტიკა

	ჯარიმები (მლნ ევრო)
2013	1665
2014	1685
2015	365
2016	3727

კარტელური დაჯგუფების შექმნის ხელის შეშლის გამო მომხმარებელთა დანაზოგმა შეადგინა 6,8-დან 10,2 მლრდ ევრომდე 2016 წლისთვის, ხოლო შერწყმის თავიდან აცილებამ საზოგადოებისთვის სარგებელმა შეადგინა 7,4-დან 18,5 მლრდ ევრომდე.

¹⁸ The EU competition rules on cartels, 2018

თავი 3 - საქართველოს სადაზღვევო ბაზრისა და კომპანიების მონაცემთა ანალიზი

3.1. საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის ზოგადი მიმოხილვა კონკურენციის ჭრილში (შედარებითი ანალიზი, 2006-2007 წწ.)

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველომ ნელა დაიწყო საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა. სადაზღვევო საქმიანობის წარმოშობაც სწორედ ამ მოვლენას უკავშირდება 90-იან წლებში. 1997 წელს პირველად გამოიცა კანონი დაზღვევის შესახებ. მისი რეგულირების სფეროს წარმოადგენდა სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, ქონების და სხვა პასუხისმგებლობის დაზღვევასთან დაკავშირებულ წინადადებებს. დაზღვევა შეეძლოთ, როგორც იურიდიულ, ასევე ფიზიკურ პირებს. რა თქმა უნდა, დასაწყისშივე სამედიცინო მომსახურება იყო ძვირი, რის გამოც მოსახლეობას მასზე ხელი ნაკლებად მიუწვდებოდა თავიანთი ფინანსური მდგომარეობიდან გამომდინარე. დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის ოფიციალური ინფორმაციის მიხედვით¹⁹, კომპანიები, რომლებიც დღემდე მოქმედებენ ბაზარზე არიან: ჯიპიაი ჰოლდინგი (2006 წ), იმედი-L (2006 წ), ქართუ დაზღვევა (2006 წ), არდი (2007 წ), აისიჯგუფი (2007 წ), ირაო (2007 წ) და ა.შ. კომპანიათა კონკურენციის სიმძაფრის გამო ზოგიერთი კომპანია გაერთიანდა, ზოგი კი გაკოტრდა. დაზღვევა არის ურთიერთობა, რომელიც მყარდება ფიზიკური და იურიდიული პირების პირადი და ქონებრივი ინტერესების დასაცავად სადაზღვევო შენატანებით (სადაზღვევო პრემიით) ფორმირებული ფულადი ფონდებისა და კანონმდებლობით ნებადართული სხვა წყაროების ხარჯზე, გარკვეული გარემოებების (სადაზღვევო შემთხვევების) დადგომისას²⁰. დაზღვევა შეიძლება იყო ჯგუფური ან ინდივიდუალური. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარი ძირითადად რეგულირდება საქართველოს კანონით დაზღვევის შესახებ, რომელიც მიღებულ იქნა 1997 წელს პრეზიდენტ ედუარდ შევარდნაძის დროს, რომელშიც რამდენიმე საკანონმდებლო ცვლილება შევიდა წლების განმავლობაში, და სხვა ნორმატიული აქტებით. საქართველოს სადაზღვევო საქმიანობას ზედამხედველობს საჯარო სამართლის იურიდიული პირი საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური. იგი შევიდა ეროვნული ბანკის დაქვემდებარებაში. ის ჩამოყალიბდა 2013 წლისთვის. მისი ძირითადი მიზნებია: ა) დაზღვევის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება; ბ) სადაზღვევო ბაზრის ფინანსური სტაბილურობისათვის ხელის შეწყობა; გ) მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში; დ) სადაზღვევო ორგანიზაციების ქმედუნარიანობისა და გადახდისუნარიანობის უზრუნველყოფა; ე) კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნა, რისთვისაც იგი ახორციელებს სადაზღვევო საქმიანობის განზოგადებას; ვ) კომპეტენციის ფარგლებში ნორმატიული და მეთოდოლოგიური ბაზის შექმნა და მისი შესრულების კონტროლი და ა.შ.

სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით²¹, სადაზღვევო ბაზრის სტატისტიკური მაჩვენებლები მოცემულია 2006 წლიდან. შესაბამისად კვლევაც ამ პერიოდისთვის ჩატარდა, როგორც ყველაზე ადრეული მონაცემები. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე სადაზღვევო კომპანიები სთავაზობდნენ 14 სახეობის დაზღვევას. ესენია: სიცოცხლის, სამოგზაურო, უბედური შემთხვევის, სამედიცინო (ჯანმრთელობის), სახმელეთო და სხვა. 2006-2007 წლებში უკვე არსებობს 14 სადაზღვევო კომპანია. კომპანიათა სიმრავლე თავისთავად გულისხმობს კონკურენციის არსებობას, თუმცა მათგან ყველაზე მეტად გამოიყოფა 4 კომპანია (ნახაზი 2)²².

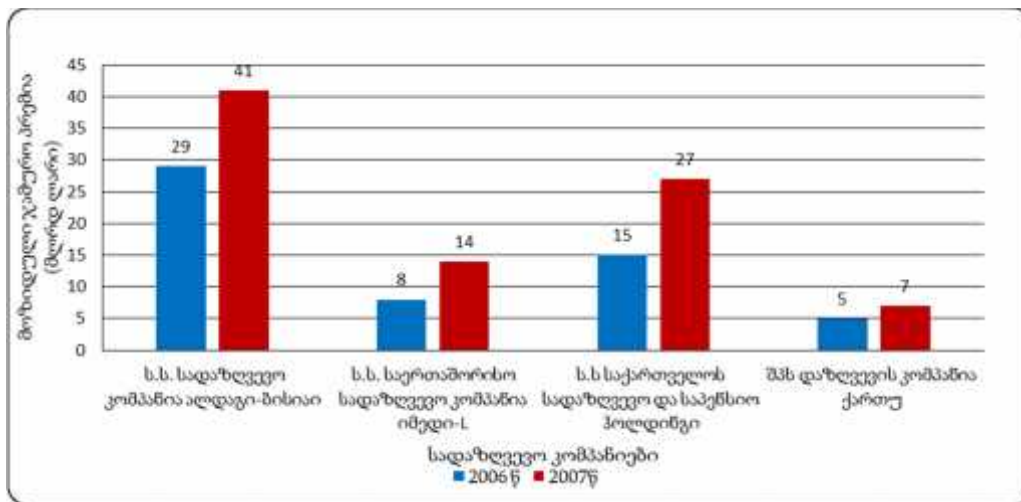
ნახაზი 2. 4 სადაზღვევო კომპანიის სტატისტიკური მონაცემები (მოზიდული პრემიები ჯამურად) 2006-2007 წლებში, რომელთა შემოსავალიც მილიონზე მეტია

¹⁹ სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური - <http://insurance.gov.ge>

²⁰ საქართველოს კანონი დაზღვევის შესახებ

²¹ სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური - <http://insurance.gov.ge>

²² იქვე

საქართველოს მშპ შეადგენდა 13 789,9 მლნ ლარს 2006 წელს, ხოლო 2007 წელს - 16 993,8 მლნ ლარს²³. დაზღვევიდან ჯამურად მიღებული პრემიების შეფარდებით ქვეყნის მშპ-თან პროცენტულად ვიგებთ, თუ რა წილი უკავია კომპანიათა მიერ მიღებულ შემოსავლებს ქვეყნის მშპ-ში 2006-2007 წლებში:

$$R \frac{K}{GD} * 100\%$$

სადაც Ri არის ჯამური მოზიდული პრემიის პროცენტული წილი მშპ-ში, i - არის წლები, K არის ჯამური მოზიდული პრემია კომპანიათა მიერ, ხოლო GDP არის მთლიანი შიგა პროდუქტი (მშპ). საქართველოს მაგალითზე შემდეგი სურათი გვექნება (ცხრილი 2):

ცხრილი 2: სადაზღვევო კომპანიათა მიერ მიღებული შემოსავლების პროცენტული წილი მშპ-ში 2006-2007 წლებში

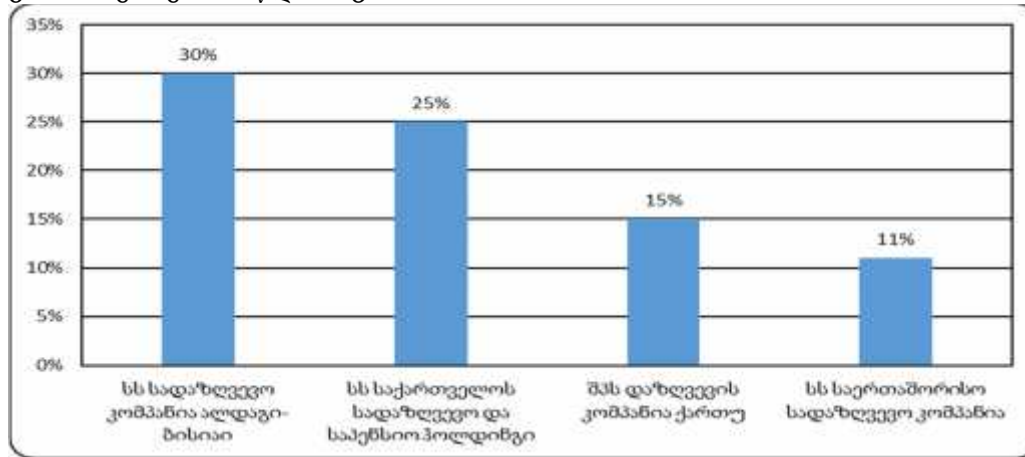
#	სადაზღვევო კომპანიები	2006	2007
1	ს.ს. ალდაგი ბისიაი	0.3%	0.24%
2	ს.ს. საერთაშორისო სადაზღვევო კომპანია იმედი-L	0.06%	0.08%
3	ს.ს. საქართველოს სადაზღვევო და საპენსიო ჰოლდინგი	0.11%	0.1%
4	შპს დაზღვევის კომპანია ქართუ	0.04%	0.04%
	სულ	0.5%	0.7%

მოცემული სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, კომპანიების მიერ მიღებული ჯამური სადაზღვევო პრემია საკმაოდ სოლიდურ შემოსავალს წარმოადგენდა 2006-2007 წლებისათვის. თუმცა ჯამში სადაზღვევო პრემიებმა 2006 წლისთვის პროცენტულმა წილმა მშპ-ში შეადგინა 0,5% და 2007 წლისთვის კი - 0,7%, რაც არასახარბიელო მაჩვენებელია მაღალგანვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, საშუალოდ ქვეყანათა მიერ დაზღვევის პროცენტულმა წილმა მათ მშპ-ში შეადგინა 9-10%-ები 2006-2007 წლებისთვის. დაზღვევის სახეობებიდან გამომდინარე, ყველაზე დიდი წილი - 38%-მდე მოდიოდა სამედიცინო დაზღვევის ბაზარზე, ხოლო

²³საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - http://geostat.ge/?action=page&p_id=1087&lang=geo

ქონებაზე - 18%-მდე. აღნიშნული სფეროების დაზღვევის ბაზრები ძირითადად განაწილებული ჰქონდათ ალდაგი ბისიას, იმედი-L-ის, ირაოს და ა.შ. სამედიცინო სფეროში საინტერესო სურათია სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით 2007 წლისთვის (ნახაზი 3²⁴).

ნახაზი 3. სამედიცინო დაზღვევის ბაზრის პროცენტული გადანაწილება ძირითად სადაზღვევო კომპანიებზე 2007 წლისთვის

ნახაზი 2 გვიჩვენებს, რომ განსაკუთრებით გაბატონებული მდგომარეობა შეინიშნება სამედიცინო დაზღვევის სფეროში, სადაც ბაზარზე საკმაოდ დიდი სეგმენტის მფლობელები არიან კომპანია ალდაგი-ბისიამ, სადაზღვევო და საპენსიო ჰოლდინგი და ქართუ. აღნიშნული საკითხი მართალია 2006-2007 წლებს განეკუთვნება, თუმცა ეს ჯანსაღი კონკურენციის მიზნით არ წარმოადგენდა მისაღებ მდგომარეობას. ამჟამად, სადაზღვევო კომპანიები შეცვლილია და რაოდენობა გაზრდილია. კონკურენციის თვალსაზრისით, საქართველო გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლის მიხედვით, იკავებს 59-ე ადგილს 2017 წლისთვის, წინა წელთან შედარებით 7 ადგილით დაწინაურდა. ხოლო მე-6 სეგმენტის, ანუ სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობის მიხედვით 46-ე ადგილს და წინა წელთან შედარებით 2 ადგილით გააუმჯობესა მდგომარეობა. შპს-მ 2017 წლისთვის შეადგინა 38 042.2 მლნ ლარი და დაზღვევიდან მიღებულმა ჯამურმა მოზიდულმა პრემიებმა შეადგინა 323.679 მლნ ლარი, რაც შპს-ის 0.85%, 2016 წელსაც - დაახლოებით 0,85%. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სადაზღვევო ბაზრიდან მიღებული შემოსავლის წილი მნიშვნელოვნად არ გაზრდილა, მიუხედავად იმისა, რომ გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლისა და მისი ერთ-ერთი ინდიკატორის მიხედვით საქართველომ გაიუმჯობესა მდგომარეობა.

3.2. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე გაბატონებული მდგომარეობის მქონე კომპანიათა ანალიზი
თითოეული კომპანიის მიერ სადაზღვევო ბაზარზე დაკავებული წილი ქვემოთ მოცემულ ცხრილებშია წარმოდგენილი და გაანალიზებული.

ცხრილი 4. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე კომპანიათა წილობრივი გადანაწილება პროცენტულად ჯამური მოზიდული პრემიების მიხედვით 2017 წლისთვის²⁵.

²⁴ სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური - <http://insurance.gov.ge>

²⁵ იქვე

#	სადაზღვევო კომპანიები	2017		2016		2015	
		%	მლნ ლ.	%	მლნ ლ.	%	მლნ ლ.
1	ჯიპიაი ჰოლდინგი	31%	98.904	31%	87.064	26%	71.009
2	იმედი ლ	17%	53.710	22%	61.440	22%	58.573
3	არდი	10%	31.383	10%	28.024	9%	23.423
4	სხვა	42%	139.682	37%	111.560	43%	123.128
	სულ	100%	323.679	100%	288.088	100%	276.133

მოცემული

სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით (ცხრილი 4), ბოლო სამი წლის განმავლობაში ჯიპიაი ჰოლდინგი, იმედი-L და არდი სადაზღვევო ბაზრის მნიშვნელოვან წილს ფლობენ სტაბილირად.

ცხრილი 6. სადაზღვევო ბაზარზე გაბატონებული მდგომარეობა ჰერფინდალ-ჰირშმანის მაჩვენებლის საშუალებით (HHI) (ჯიპიაი ჰოლდინგის, იმედი-L-ისა და არდის მაგალითზე):

	2017	2016	2015
სადაზღვევო კომპანიები	1691	1851	1621

კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარის ბრძანების #30/09-3-ის მე-18 მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად²⁶, თუ ბაზარზე მოქმედი კომპანიების $1250 < HHI < 2250$, მაშინ ბაზარი არის ზომიერად კონცენტრირებული. შესაბამისად, 2015-2017 წლებში ბაზარი იყო ზომიერად კონცენტრირებული. თუმცა საერთაშორისო სტანდარტებით მიღებულია, რომ თუ ეს მაჩვენებელი 1800-ს აღემატება, მაშინ გაბატონებული მდგომარეობა, მით უმეტეს 2016 წელს გადააჭარბა 1800-ს. ეს არ გამორიცხავს ფარული გარიგების არსებობას, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ჯიპიაი ჰოლდინგი და იმედი-L 2006 წლიდან ეწევიან სადაზღვევო საქმიანობას და თითქმის მუდმივად მოწინავე ადგილებს იკავებენ. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ კარტელის არსებობა შეიძლება 14 წლის განმავლობაში გრძელდებოდეს და მისი გამოაშკარავების სხვადასხვა მეთოდს იყენებდნენ, როგორც ეს ხდება ევროკავშირში. მაგალითად, 3 მლრდ ევროთი დაჯარიმა 5 სატვირთო ავტომობილების ფირმა 2016 წელს²⁷. კომისიამ შესთავაზა კარტელის მონაწილეებს, რომ ვინც მას გასცემდა, ის აღარ დაჯარიმდებოდა. ამის გამო კარტელის ერთ-ერთმა მონაწილემ ამის შესახებ ინფორმაცია გაამჟღავნა. ევროკომისიისთვის მნიშვნელოვანია კარტელური შეთანხმებებისთვის ხელის შეშლა. მოგეხსენებათ, კარტელი შეიძლება იყოს ვერტიკალური, ჰორიზონტალური ან კონგლომერატული. კარტელი შეიძლება შეუმჩნევლად არსებობდეს, მისი გამოვლენა საკმაოდ რთულ საკითხს წარმოადგენს, რადგან რიგ შემთხვევებში ინფორმაცია არის საიდუმლო, რათა ჩატარდეს შესაბამისი კვლევა. ზოგადად, ევროკომისია მუშაობს ისეთ კარტელებზე, რომლებიც საბაზრო ფასზე 10%-ით ან 20%-ით ზრდიან. ეს ხელის შეშლელია საზოგადოებისათვის და სახელმწიფოსთვის. კარტელის სახე არის შემდეგი მაგალითი, ლიტვის სამოგზაურო კომპანია სხვა სამოგზაურო კომპანიებს უგზავნიდა ელექტრონულ შეტყობინებებს, რომ მათ მიერ მიწოდებული მომსახურება მომხმარებლებისთვის 3%-ზე ნაკლებად არ შეემცირებინათ²⁸. თუ რამდენიმე მხარე ჩაებმებოდა აღნიშნულ საკითხში, ისინი თავისდაუნებურად კარტელის მონაწილეები გახდებოდნენ. თითქმის იგივე შეთავაზება ჰქონდა გუგლის ელექტრონულ ვაჭრობას (Google Shopping).

მოცემული ცხრილით (ცხრილი 4) ჯამური მოზიდული პრემიების მიხედვით 2015-2017 წლებში სტაბილურად პირველ ადგილს იკავებს სადაზღვევო კომპანია ჯიპიაი ჰოლდინგი, მეორეს - იმედი

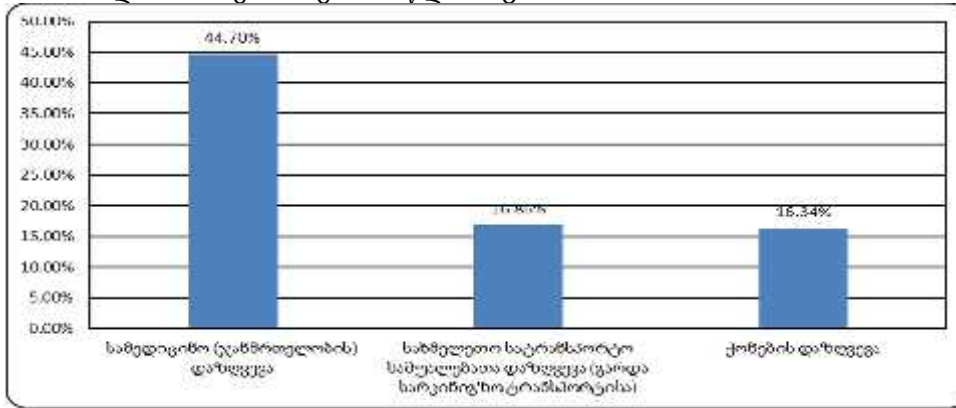
²⁶ კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარის ბრძანება 30/09-3 2014 წლის 30 სექტემბერი

²⁷ იქვე

²⁸ სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური - <http://insurance.gov.ge>

ლ, ხოლო მესამეს - არდი. თითოეულ მათგანს გააჩნია დაზღვევის სხვადასხვა მიმართულება. 2017 წლის მიხედვით, არსებობს 18 სახეობის დაზღვევა, საიდანაც ყველაზე დიდი წილი მოდის შემდეგ სახეობებზე:

ნახაზი 4²⁹. ჯამური მოზიდული პრემიების პროცენტული წილობრივი გადანაწილება დაზღვევის ძირითად სამ სახეობაზე 2017 წლისთვის

ნახაზი 4 გვიჩვენებს, რომ სადაზღვევო ბაზარზე ყველაზე მეტი წილი უკავია სამედიცინო, ანუ ჯანმრთელობის დაზღვევას 44,7%-ით.

ცხრილი 7³⁰. დაზღვევა (სიცოცხლის დაზღვევის გარდა) (პროცენტულად) 2017 წლისთვის: სამედიცინო დაზღვევა (სიცოცხლის დაზღვევის გარდა) (დამრგვალებული ათიათასამდე):

#	სადაზღვევო კომპანიები	2017		2016		2015	
		%	მლნ ლ	%	მლნ ლ	%	მლნ ლ
1	ჯიპიაი ჰოლდინგი	30%	59.13	18%	32.142	19%	28.543
2	იმედი-L	24%	48.3	36%	62.927	37%	57.007
3	პსკ დაზღვევა	13%	25.46	14%	24.587	-	-
4	არდი ჯგუფი	-	-	-	-	11%	17.167
5	სხვა	33%	64.4	32%	55.66	33%	51.134
	სულ	100%	197.29	100%	175.316	100%	153.851

ზოგადად, სადაზღვევო ბაზარზე გაბატონებული მდგომარეობა უკავიათ ჯიპიაი ჰოლდინგსა და იმედი-L-ს. 2015-2017 წლებში მათი ჯამური წილი ბაზარზე 40%-ს აღემატება, რაც უკვე ექვს წარმოშობის მიზეზია. თვალნათლივ ჩანს (ცხრილი 7), რომ ჯიპიაი ჰოლდინგს და იმედი-L-ს საკმაოდ დიდი წილი უკავიათ ბაზარზე. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია, რომ ჯიპიაი ჰოლდინგსა და იმედი-L სადაზღვევო ბაზარზე 2015-2016 წლებში პირველი-მეორე ადგილები უკავიათ. ბაზარზე 2016-2017 წლებისთვის წინაურდება პსკ დაზღვევა, რის გამოც ბაზრის ნახევარზე მეტი ამ სამი კომპანიის ხელში ექცევა.

ცხრილი 8. სადაზღვევო ბაზარზე გაბატონებული მდგომარეობა ჰერფინდალ-ჰირშმანის მაჩვენებლის საშუალებით (HHI) (ჯიპიაი ჰოლდინგის, იმედი-L-ისა და პსკ-ის მაგალითზე)*

²⁹ იქვე

³⁰ იქვე

	2017	2016
სადაზღვევო კომპანიების HHI	1645	1816

*** ჩვენი გაანგარიშება**

ზემოხსენებულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ზომიერად კონცენტრირებული ბაზრებია, წლების განმავლობაში პირველი ორი ადგილის მყარად დაკავება გარკვეულ ეჭვს ბადებს მათ შეთანხმებული მუშაობასთან დაკავშირებით. ეს უშლის ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს შექმნასა და შენარჩუნებას, რადგან კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონის მიხედვით³¹, ორი ან მეტი პირის მოქმედება, რომელთა ჯამური წილობრივი მაჩვენებელი 40%-ს აღემატება, ითვლება გაბატონებულ მდგომარეობად. გამორიცხული არ არის მათ განაწილებილუბი ჰქონდეთ ერთმანეთში სამედიცინო დაზღვევის პოლისები და სხვადასხვა ასაკის კატეგორიის მომხმარებლები. თუმცა აღნიშნული ინფორმაცია საიდუმლოა და ეს, რა თქმა უნდა, ართულებს კვლევის უფრო სიღრმისეულად განხორციელებას. სამედიცინო დაზღვევაში მნიშვნელოვანი პირობაა დაზღვევის მომსახურების პაკეტის შეთავაზება მომხმარებლებისთვის. 2017 წლის ბოლოსთვის შეადგინა სულ 544,356 პოლისი მხოლოდ სამედიცინო დაზღვევაში, რაც მთლიანი დაზღვევის 25% შეადგენს და იგი წინა წელთან შედარებით 0,2%-ით არის მომატებული. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით, მოსახლეობის რაოდენობა 2016 წლისთვის იყო 3 728.6 ათასი კაცი, ხოლო 2017 წლისთვის 3 726.4 ათასი კაცი. 2016 და 2017 წლებში სამედიცინო დაზღვევის მომსახურებით სარგებლობს საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 14%³².

ზემოხსენებული კვლევებიდან გამომდინარე, საინტერესოა გაბატონებული მდგომარეობის მქონე კომპანიათა საქმიანობა ავტოსატრანსპორტო დაზღვევის სფეროში. გაბატონებული მდგომარეობა უკავია ჯიპიაი ჰოლდინგსა და ალდაგის, კონკრეტულად კი - ავტოსატრანსპორტო დაზღვევის ბაზრის ნახევარზე მეტი 2015-2017 წლების განმავლობაში. 2016-17 წლებში თიბისი დაზღვევა მაღალი ზრდის ტემპით იკავებს აღნიშნულ ბაზარს. მიუხედავად იმისა, რომ სამედიცინო დაზღვევის ბაზარი მაშტაბის მიხედვით აღემატება ავტოსატრანსპორტოს, ამ უკანასკნელში იკვეთება კარტელური გარიგების საფრთხეები. უფრო კონკრეტული დასკვნების გამოტანისთვის კი საჭიროა სახელმწიფოს დროული ჩარევა და ზოგიერთი ისეთი საკითხის შესწავლა, რომელიც კერძო პირებისთვის არის გასაიდუმლოებული. ცხრილი 10-ის მიხედვით, გაბატონებული მდგომარეობის მაჩვენებელი 2016-17 წლებში 2000-ს აღემატება საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, განსხვავებით ქართული კანონმდებლობისაგან.

ცხრილი 10. სადაზღვევო ბაზარზე გაბატონებული მდგომარეობა ჰერფინდალ-ჰირშმანის მაჩვენებლის საშუალებით (HHI) (ალდაგის, ჯიპიაი ჰოლდინგის და თიბისის მაგალითზე)*

	2015	2016	2017
სადაზღვევო კომპანიების HHI	2286.18	2196.49	2243.61

***ჩვენი გაანგარიშება**

სატრანსპორტო დაზღვევის მიაერთულებითაც საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებისას საკმაოდ გაბატონებულია მდგომარეობა, 2015-2017 წლებში ზემოხსენებული მაჩვენებლები აღემატება 1800, ხოლო ქართული კანონმდებლობით მხოლოდ 2015 წელსაა დაფიქსირებული კონკურენციის

³¹ საქართველოს კანონი კონკურენციის შესახებ

³² იქვე

შეზღუდვის საკითხი. მოცემული მონაცემების მიხედვით, სატრანსპორტო დაზღვევაში კვლავ გაბატონებულ მდგომარეობას ინარცუნებს ჯიპიაი ჰოლდინგი, ალდაგი და ბოლო დროში მესამე ადგილზე გადმოინაცვლა თიბისი დაზღვევა, მიუხედავად იმისა, რომ ის ახალი მოთამაშეა ბაზარზე. რაც შეეხება ქონების დაზღვევას, მოცულობის მიხედვით³³, ისიც ავტოსატრანსპორტო დაზღვევის ბაზრის თითქმის ტოლია. 2015-16 წლებში უმრავლეს შემთხვევაში ალდაგისა და ჯიპიაი ჰოლდინგს ქონების დაზღვევის ბაზრის ნახევარზე მეტი უკავიათ. გაბატონებული მდგომარეობის მაჩვენებელი ქონების დაზღვევის ბაზარზე გაცილებით მძიმე მდგომარეობაა. იგი არათუ საერთაშორისო სტანდარტებით, არამედ ქართული კანონმდებლობის მიხედვითაც კი აბსოლუტურად გაბატონებული მდგომარეობაა.

ცხრილი 13: HHI მაჩვენებელი ალდაგის, ჯიპიაისა და უნისონის მაგალითზე 2015-2017 წლებში

	2017	2016	2015
სადაზღვევო კომპანიების HHI	2994	2094	2393

ქონების დაზღვევის სტატისტიკური ინფორმაციიდან კარგად ჩანს, რომ ისევ ჯიპიაი ჰოლდინგს საკმაო წილი უკავია ბაზარზე, ასევე ალდაგისა და ისევ თიბისი დაზღვევას. რაც გონივრულ ეჭვებს ბადებს ფარულ გარიგებასთან დაკავშირებით ზოგადად სადაზღვევო ბაზარზე. მოყვანილი სტატისტიკური მონაცემების და გაანგარიშებების მიხედვით, სამივე სადაზღვევო ბაზარზე ვლინდება კომპანიათა დომინანტური მდგომარეობა. სამედიცინო სადაზღვევო ბაზრის 50%-ზე მეტი უკავიათ ჯიპიაი ჰოლდინგსა და იმედი-L-ს, ხოლო ავტოსატრანსპორტო და ქონების დაზღვევის ბაზრის ნახევარზე მეტი უკავიათ ალდაგსა და ისევ ჯიპიაი ჰოლდინგს. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფომ ცალკე უნდა გამოკვილოს აღნიშნული საკითხი ფარული გარიგებების დონეზე, უზრუნველყოს მათი მოშლა, ადგილი დაეთმოს სხვა სადაზღვევო კომპანიებს, თუნდაც შეტავაზების გზით და ამით აღდგეს ჯანსაღი კონკურენტული გარემო.

3.3. საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე კონკურენციის შეზღუდვის საფრთხეები და მისი აღმოფხვრის გზები

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული. დღევანდელ დღეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ჯანსაღ კონკურენციას. იგი გულისხმობს შეჯიბრს ფირმებს შორის კონკრეტულ სფეროში. ჯანსაღი კონკურენცია თავისთავად მიღწევადი არ არის. ბაზარზე შესაძლებელია კომპანიებმა შექმნან ჯგუფი, ან ჰქონდეთ ფარული გარიგება განსაზღვრულ ფასად ან პირობებში მიაწოდონ მათი მიერ წარმოებული საქონელი თუ მომსახურება. კონკურენციის ხელშემწყობ ფაქტორს წარმოადგენს სახელმწიფო, რომელი ცდილობს საკანონმდებლო დონეზე გამოიკვილოს საკითხი და უზრუნველყოს კომპანიათა მუშაობა დაუბრკოლებლად და ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე. გარდა ზემოხსენებული ფორმულებისა, რომლებითაც განისაზღვრება, თუ რამდენად გაბატონებული მდგომარეობა უკავია ფირმას ბაზარზე, მნიშვნელოვანია გლობალური კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელი. მაღალგანვითარებულ ქვეყნებს მისი ინდექსი მაღალი აქვთ, ისევე, როგორც კონკრეტულად კონკურენციის შესაბამისი შეფასების მაჩვენებლები. გასაკვირი არ არის, რომ მათი მშპ მაღალია, საქართველოსგან განსხვავებით. საქართველო არის გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანა, სადაც სხვადასხვა მიმართულებით ფეხს შეძლებისდაგვარად იკიდებს საბაზრო ეკონომიკა. საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდეგ, როგორც მის ყოფილ რესპუბლიკებში, სადაზღვევო სისტემის განვითარება გარკვეულ პრობლემებთან არის დაკავშირებული. ცენტრალიზებული მმართველობიდან დეცენტრალიზებულ სფეროდ გადაიქცა სადაზღვევო

³³ იქვე

საქმიანობა. იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველო პატარა სახელმწიფოა და მოსახლეობის რაოდენობა 3,5 მლნ ადამიანზე მეტს ითვლის, სამედიცინო დაზღვევით სარგებლობს 2017 წლისთვის მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 14%, ხოლო მთლიანი დაზღვევიდან მიღებული შემოსავალი საქართველოს მშპ-ის 0,9%-მდეა, მაშინ როდესაც ყოფილი საბჭოთა კავშირის წევრ ქვეყნებში იგი მინიმუმ 2%-ია. მოტანილი სტატისტიკური მონაცემები ცხადყოფს რომ სადაზღვევო ბაზარზე, განსაკუთრებით. ჯიპიაი ჰოლდინგის და იმედი-L-ის გაბატონებული მდგომარეობა იკვეთება სამედიცინო თვალსაზრისით, ალდაგის და ჯიპიაი ჰოლდინგი კი სატრანსპორტო და სხვა ქონების მიმართულებებით. მართალია, საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის კონკურენტუნარიანი გარემოს შენარჩუნების შესაბამისი ნორმები გათვალისწინებულია დაზღვევის შესახებ და კონკურენციის შესახებ შესაბამისი ნორმატიულ აქტებში, თუმცა კონკურენციის სააგენტოს ანგარიშებში მკვეთრი მინიშნება ამის შესახებ ჯერ-ჯერობით არ არის. უმჯობესი იქნება თუ სადაზღვევო სფეროზე უფრო მეტად გამახვილდება ყურადღება, რადგან არსებობს საფუძვლიანი ეჭვები კონკურენციის შეზღუდვისა. აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რომ მაშინ როცა საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე 2017 წლის 16 სადაზღვევო კომპანია ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას უფრო მეტად უნდა იყოს ბაზარი გამრავალფეროვნებული სამედიცინო, სატრანსპორტო და სხვა ქონების დაზღვევის სფეროებში, საერთაშორისო სტანდარტებით გათვალისწინებულია მაქსიმალურ ზღვრად 1800 HHI, ხოლო საქართველოს კანონმდებლობა მხოლოდ 2250 აღიარებს, რომელიც პატარა ქვეყნისთვის საკმაოდ დიდი მაჩვენებელია. ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, აუცილებელია შემუშავდეს სიღრმისეული კვლევის სტრატეგიული მიდგომები. იქიდან გამომდინარე, რომ გარკვეული ინფორმაცია არის საიდუმლო კერძო პირებისათვის, მოპოვებულ უნდა იქნას თუ რა სეგმენტზე მუშაობს კონკრეტულად ჯიპიაი ჰოლდინგი და იმედი-L, როგორი პაკეტი აქვთ შემუშავებული, რა ფასები აქვთ დაწესებული, რომელ კომპანიებთან თანამშრომლობენ ქალაქებსა თუ სოფლებში, იკვეთება თუ არა სხვა კომპანიათა მიერ ბაზარზე შესვლის შეზღუდვები (ფარული მოალაპარაკების საფუძველზე) და ა.შ. ერთგავრი კვლევა-ძიების ჩატარებაა საჭირო, რათა კონკურენციას ხელი შეეწყოს ასეთ პატარა სახელმწიფოში. მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ინვესტიციების მოზიდვისა და ინოვაციური მიდგომების დანერგვა, რაც ცალკე შესწავლის საგანია. კონკურენციის მიღწევა მხოლოდ ერთი სფეროს შესწავლით, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია. ყურადღება უნდა მიექცეს გლობალური კონკურენციის მაჩვენებლებში საქართველოს ჩავარდნებს, რაც ყველაზე მეტად სჭირდება მას ეკონომიკური განვითარებისათვის. მოსახლეობას რაც უფრო მეტად ექნება წვდომა დაზღვევაზე, მით მეტად ჯანმრთელი და ჯანსაღი მომავალი ეყოლება სახელმწიფოს. მით მეტი მომხმარებელი ეყოლება კომპანიებს. კონკურენცია სადაზღვევო სფეროში ხელს შეუწყობს მომსახურების ამაღლებას, ფასების შემცირებას, ეს საშუალებას მისცემს კომპანიებს მოიზიდონ უფრო მეტი მომხმარებელი საქართველოს მასშტაბით და გაზარდონ თავიანთი შემოსავალი. რაც თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს სამუშაო ადგილების შექმნას და ქვეყნის მშპ-ის გაზრდას.

დასკვნა

მოცემულ ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სადაზღვევო ბაზარი ნაკლებად კონკურენტუნარიანია, იკვეთება გაბატონებული მდგომარეობა რამდენიმე კომპანიისა, განსაკუთრებით სამედიცინო დაზღვევის მიმართულებით. ეს არ არის ერთადერთი მიზეზი, რის გამოც საქართველოში კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელი დაბალია, ეს კიდევ სახელმწიფოს მხრიდან მოითხოვს დიდ ძალისხმევას კონკურენციის ხელშეწყობისათვის. საქართველო პოსტსაბჭოთა ქვეყანაა, რომელსაც გააჩნია განვითარებადი ეკონომიკა. მისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია კონკურენტული სადაზღვევო სისტემის არსებობა. როგორც ნაშრომში იყო წარმოდგენილი, სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს გაცილებით უკეთესი მდგომარეობა აქვთ ამ მიმართულებით, ვიდრე საქართველოს. დაზღვევიდან მიღებული შემოსავალი საქართველოში მშპ-

ის მხოლოდ 0,9%-ია, მაშინ სხვაგან ეს მაჩვენებელი გააჩნია მინიმუმ 2%-ია. ბაზარზე დომინირებს ორი ან სამი სადაზღვევო კომპანია, რომელთაც დიდი წილი უკავიათ ბაზარზე, მათი გაბატონებული მდგომარეობა წლების განმავლობაშია შენარჩუნებული, რაც ხელისშემშლელია სადაზღვევო სფეროს გამართული მუშაობისთვის. შესაცვლელია სტანდარტი HHI, რომელიც ქართული კანონმდებლობით არის 2250, ხოლო ევროკავშირში 1800.

აუცილებელია სახელმწიფოა მხრიდან გატარდეს მკაცრი კონტროლი და პაციენტის დონეზე იქნას შესწავლილი აღნიშნული მიმართულება. გამოკვლეულ უნდა იქნას, თუ გაბატონებულ კომპანიებს თუ რომელ სააფთიაქო ქსელებთან და რომელ საავადმყოფოებთან/კლინიკებთან აქვთ კავშირი და მიღებულ იქნას შესაბამისი ზომები საკანონმდებლო დონეზე.

კონკურენტული გარემო ხელს შეუწყობს ბაზარზე კონცენტრაციის მაჩვენებლის შემცირებას, მეტი მომხმარებლის მოზიდვას, ინოვაციური მიდგომების დანერგვას, მომსახურების გაუმჯობესებას, ფასების შემცირებას, სამუშაო ადგილების შექმნას, რაც ხელს შეუწყობს, თავისთავად, მშპ-ში ჯამური დაზღვევიდან მიღებული პრემიების წილის ზრდას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №102, 2013 წლის 2 მაისი, ქ. თბილისი;
2. საქართველოს კანონი კონკურენციის შესახებ, საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი #2159,
3. კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარის ბრძანება #30/09-5, 2014 წლის 30 სექტემბერი, თბილისი,
4. ი. ლექვინაძე. (2015). „ეკონომიკური პოლიტიკის და ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების გავლენა კონკურენციაზე საქართველოში“. თბილისი, გვ.164
5. დ. ქადაგიძე. (2017). „საქართველოს ჰიდროენერგეტიკული ბაზრის კონცენტრაცია და მისი კონკურენტუნარიანობის სრულყოფის საკითხები“. ჟ. ეკონომიკა და ბიზნესი, თბილისი, გვ. 71-85;
6. Adhikari, R., Gertler, P., Lagman, A. “ECONOMIC ANALYSIS OF HEALTH SECTOR PROJECTS—A REVIEW OF ISSUES, METHODS, AND APPROACHES”, March, Asian Development Bank, p. 41, 1999
7. Auriol, E., Picard, P., M. “Public Contracting with Private Monopoly”, Wiley on behalf of the Royal Economic Society. The Economic Journal, Vol. 119, No. 540 (Oct., 2009), pp. 1464-1493; (2009).
8. Besstremyannaya, G., Simm, J. (“Trends in health systems in the former Soviet countries”, Centre for Economic and Financial Research at New Economic School, January, p. 17; 2014).
9. Cafaggi, F., Renda, A. “Public and Private Regulation Mapping the Labyrinth”, CEPS WORKING DOCUMENT, No.370, October, 38 p. (2012).
10. Department for International Development – DFID, “Competition Assessment Framework”, 54 p. 2008
11. Einav, L., Finkelstein, A. “Moral Hazard in Health Insurance: What We Know and How We Know It”, December, 17 p. 2017
12. European Commission „EU competition policy in action“. 45 p. 2017
13. European Commission „Report from the commissions to the European Parliament Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions“, Brussels, 27 p. 2017
14. Godfrey, N. “Why is competition important for growth and poverty reduction?”, OECD, 12 p. 2008
15. Hohmann, S., Lefevre, C. “Post-Soviet Transformations of Health Systems in the South Caucasus”, Central Asian Affairs, Brill, 1, pp.48-70; 2004

16. OECD, "Guide for helping competition authorities assess the expected impact of their activities", 7 p.2014
17. Pak, M. "Former Soviet Union Countries at Twenty-five: Social and Economic Trends", Eurasian Research & Analysis – ERA Institute SPECIAL REPORT, 40 p.2016
18. Plugaru, R "Hospital reform in post-soviet countries: the case of Ukraine and Moldova", 5th ECPR General Conference, Sep., Potsdam, Germany;2009
19. Rechel, B., Richardson, E., McKee, M. "Trends in health systems in the former Soviet countries", Observatory Studies Series 35, 238 p.;2014
20. Scheltema, M., "Balancing Public and Private Regulation", Utrecht Law Review | Volume 12 | Issue 1 (January) 2016;
21. Swiss Re Institute, Sigma, "World insurance in 2016: the China growth engine steams ahead", №3, 2017, p. 60 p.
22. ეკონომიკის სამინისტრო, „ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ“, 2018 - <http://www.economy.ge/index.php?page=economy&s=7>
23. უდესიანი ეკატერინე.. „საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების შესაბამისი კონკურენციის პოლიტიკის დამკვიდრება“, გვ.31 - <http://parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/22256> 2018
24. ლ. ბერიძე, „ბანკთაშორის კონკურენციის შეფასების მოდელები“, გვ. 7 - <https://atsu.edu.ge/EJournal/BLSS/eJournal/Papers/BeridzeLasha.pdf> 2018
25. სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური - <http://insurance.gov.ge>; 2018
26. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - <http://geostat.ge>;
27. European Commission, 2016, "Competition policy brief" - http://ec.europa.eu/competition/publications/cpb/2016/2016_004_en.pdf, 2018
28. Access to European Union law, EUR-Lex Access to European Union law - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A126073>, (2018).